

HUBERT WOLF

Papež, kolega, ki ni imun na zmote

"Vrhovna, polna, neposredna in splošno redna oblast."

Milijone ljudi je leta 2013 gnalo v Rim. Na licu mesta so v živo doživeli, kako se je papež Benedikt XVI., ki je nepričakovano odstopil, odpeljal s helikopterjem v palačo Castel Gandolfo, kako so kardinali z vsega sveta prispeli v Rim in kako so izvolili Argentinca Jorgeja Maria Bergoglia za novega papeža. Več kot milijarda ljudi je sedela pred televizijskimi zasloni, da bi sledila dogodkom, povezanim s starim in novim papežem, na tisoče radijskih in televizijskih novinarjev je bilo na Trgu svetega Petra in na Ulici sprave (Via della Conciliazione).

Ob domnevni postmoderni izgubi vrednot in v času pluralizacije, ki je ni mogoče spregledati, je Vatikan očitno še vedno očarljiv. Za številne medije velja papež ne samo za vodjo Katoliške cerkve, marveč za predstavnika krščanstva nasploh. Celotno evangeličanom različnih veroizpovedi ni vseeno zanj. V času pontifikata Janeza Pavla II. je zelo veliko evangeličanov v Nemčiji izstopilo iz svojih Cerkva, in to nenavadno vedno takrat, ko je papež izrazil jasne prepovedi na področju spolne morale.

Ta ugotovitev se dobro ujema z novimi versko-sociološkimi teorijami 'prodaje Boga', ki dajejo posameznim veram in veroizpovedim največjo vidnost na verskem trgu, in se kažejo v jasnih oblikah znamk. Te 'stabilne' vere so morale imeti stavbo za poučevanje, trdne moralne zahteve in predvsem jasno razvidno hierarhično strukturo vodenja, po možnosti z nespornim šefom na vrhu kot 'jedrom znamke'. Po mnenju sociologov religije in teologov teh pogojev trenutno nobena druga veroizpoved ne izpolnjuje bolje kot Rimskokatoliška cerkev, ki se medijem trži kot papeška Cerkev. Če papež še ne bi obstajal, bi ga morali izumiti, je dejal že Napoleon Bonaparte na začetku devetnajstega stoletja.

V dobi medijev katoličane in druge opazovalce fascinira uprizoritev skrivnosti – izvolitev naslednika svetega Petra in namestnika Jezusa Kristusa na konklavu pod Michelangelovo fresko *Poslednja sodba* v Sikstinski kapeli. Verniki in občinstvo so strogo izključeni iz kapele. Kardinalom je celo izrecno prepovedano, da bi s seboj v konklave vzeli mobilne telefone. Tako je poskrbljeno, da informacije

iz konklava ne bi preko SMS-ov ali Twitterja prišle v javnost. Nobena bakrena cev ni bila tolikokrat ogrevana kot dimnik, iz katerega se vzdiguje bel ali črn dim, ki kaže na uspeh ali neuspeh glasovanja za izvolitev papeža. Pozornost je redkokdaj tako zelo usmerjena na dve besedi, kot na slavni "Habemus Papam" (Imamo papeža), ki odmevata v osrednji loži Bazilike svetega Petra pri razglasitvi novega papeža. .

Onkraj vseh spretnih uprizoritev in medijskih fascinacij pa po cerkvenem pravu doleti papeža položaj, ki mu ni podobnega. Papež ima "po uradni dolžnosti v Cerkvi vrhovno, polno, neposredno in splošno redno oblast, ki jo lahko vedno svobodno izvaja." Tako je zapisano v kanonu 331 Zakonika cerkvenega prava. Ta oblast se ne nanaša samo na celotno Katoliško cerkev, ampak tudi na vse delne Cerkve oziroma škofije. Papež lahko v vsako škofijo neposredno posega brez soglasja pristojnega škofa, če se mu to zdi potrebno. Njegova oblast je neomejena, njegove odločitve – ko enkrat padejo – so dokončne in nepreklicne, ugovor proti njim ni mogoč: "Proti papeževemu mnenju in dekretu ni ne ugovorov ne pritožb."¹

Ta obsežna pristojnost oblasti pa se še poveča z nezmotljivostjo papeža v verskih in nravnih vprašanjih: "Papež je po položaju nezmotljiv v učenju, ko mora svoje brate potrjevati v veri, kadar koli kot vrhovni pastir in učitelj vseh vernikov ter dokončno razglasi kak nauk o veri ali nravi."² Drugi vatikanski koncil in Zakonik cerkvenega prava iz leta 1983 sta tukaj zgolj potrdila določbe, ki so bile prvič opredeljene 18. julija 1870 v konstituciji 'Pastor aeternus'.

Na prvem vatikanskem koncilu so burno razpravljali o dogmah, pomenu in moči primata ter o nezmotljivosti. Manjšina, ki je bila sestavljena iz dobre četrtine koncilskih očetov, se je odločno izrekla proti opredelitvi, in predstavila številne tehtne argumente. Za koncilске očete nezmotljivost v Svetem pismu in cerkveni tradiciji ni bila dovolj ustrezno utemeljena. Prav tako so morali biti dogmatični

sklepi na koncilih sprejeti soglasno ali vsaj z moralnim soglasjem, s čimer so lahko potrdili, da jih je navdihnili delovanje Svetega Duha. Odločitev samo z večino koncilskih očetov ni mogoča, kot je najprej predvideval papež Pij IX. z uveljavitvijo poslovnika prvega vatikanskega koncila. Škofje v manjšini so oporekali tudi svobodi koncila, ki po cerkvenem pravu velja kot nujen pogoj za veljavno sprejemanje odločitev. Dvomili so v veljavnost konstitucije 'Pastor aeternus', ker je Pij IX. izvajal močan pritisk na številne škofje, posegal v razpravo koncila in na koncu utišal debate o novi dogmi.

Predstavili so tudi povsem zgodovinske dokaze glede možnosti opredelitve papeževe nezmotljivosti: v preteklosti so vsekakor obstajali zmotljivi papeži. Papeža Honorija I. so na ekumenskem koncilu v Carigradu 680/81 celo obsodili kot krivoverca. Škofje v manjšini so zaradi tega videli dogmo o nezmotljivosti kot nezaslišano novost in kršitev cerkvenih izročil. Tübinški dogmatik Johannes Evangelist von Kuhn je to diskontinuiteto po sprejetju nove dogme ustrezno poudaril, ko je vprašal: "Ali je mogoče, da nekaj velja do 18. julija [1870] za neresnično in od tega dne naprej za resnično?"³

Opozicija, ki je bila sestavljena iz štirih petin nemških škofov, je bila pri dogmi o nezmotljivosti neuspešna: konstitucija 'Pastor aeternus' je bila skoraj soglasno sprejeta, potem ko so škofje manjšine iz protesta predčasno zapustili Rim. Konstitucija v bistvu sledi štiristopenjski obrazložitvi: Najprej je primat od Jezusa Kristusa prenešen na svetega Petra, nato je predstavljeno nadaljevanje oziroma predaja primata na naslednike svetega Petra, rimske papeže, zatem je opisan obseg pomena in moči papeškega primata, preden je navsezadnje papeževa nezmotljivost povzdignjena v dogmo.

V tretjem poglavju sta zapisana pomen in moč primata: "Učimo torej in izjavljamo: Rimska cerkev ima po Gospodovi uredbi prvenstvo redne oblasti nad vsemi drugimi Cerkvami. Ta jurisdikcijska (vodstvena) oblast rimskega škofa, ki je res škofovska,

je neposredna; v razmerju do nje so pastirji in verniki kateregakoli obreda in dostojanstva, tako posamično kakor vsi skupaj, dolžni hierarhično podrejenost in resnično pokorščino, ne le v zadevah vere in npravnosti, temveč tudi v stvareh reda in vladanja." Rimski škof je razglašen za vrhovnega sodnika vernikov in proti njegovemu mnenju je izrecno prepovedano vložiti pritožbo "na vesoljni koncil kot na oblast, ki naj bi bila višja od oblasti rimskega škofa."⁴

Dogma o nezmotljivosti je razložena v četrtem poglavju: "Kadar rimski škof govori z najvišjo učiteljsko oblastjo (*ex cathedra*), to se pravi, kadar pri izvrševanju službe pastirja in učitelja vseh kristjanov s svojo apostolsko oblastjo dokončno odloča, da se mora celotna Cerkev držati kakega verskega ali npravnega nauka, tedaj ima na osnovi Božje pomoči, ki mu je obljubljena v svetem Petru, tisto nezmotnost, s katero je Božji Odrešenik hotel obdariti svojo Cerkev pri dokončnih odločitvah, verskih in npravnih naukih. Zato so takšne dokončne odločitve rimskega škofa nespremenljive po sebi in ne na temelju soglasja Cerkve. Če bi se pa kdo – kar Bog varuj – drznil ugovarjati tej dokončni odločitvi, bodi izobčen."⁵

KONSTANŠKI KONCIL: PREVLADA CERKVENEGA ZBORA NAD PAPEŽEM

Vznemirjanje, ki je sledilo razglasitvi dogme o nezmotljivosti, je pripeljalo do nastanka Starokatoliške cerkve v Nemčiji in odločilno vplivalo na kulturni boj. Medtem se je situacija sicer v veliki meri umirila, vendar je po določitvi konstitucije 'Pastor aeternus' in trenutno veljavnega cerkvenega prava papež še vedno naprej namestnik Jezusa Kristusa na zemlji, absolutni monarh in nezmotljivi nosilec vrhovnega učiteljstva nad Cerkvijo. Pristojni organ, ki bi deloval kot nadzor, ni predviden. Ta koncept lahko deluje v običajnem primeru, vendar v primeru izrednega stanja niso predvidena nobena pravila. Kaj bi se dandanes zgodilo, če bi papež učil narobe? Ali če bi bil zaradi svoje visoke starosti

neprišteven ali postal celo dementen? Kdo bi ugotovil, ali je nezmožen opravljati funkcijo? In kdo bi v tem primeru lahko odločal o razrešitvi s položaja?

Pojasnili obeh vatikanskih koncilov in cerkvenega prava ne prinašajo nobene rešitve tudi v primeru razkola. Kaj bi se zgodilo, če bi spori v Cerkvi in kardinalskem zboru onemogočili soglasno izvolitev papeža, ali bi se morda celo dva papeža borila za legitimnost Petrovega naslednika? Tak primer nikakor ni hipotetičen. V zgodovini Cerkve se je namreč to že nekajkrat zgodilo in ob tem so se ponujale tudi rešitve na zastavljena vprašanja. Na konstanškem koncilu je bilo najbolj težavno vprašanje, kako odpraviti razkol.

Kaj se je zgodilo? Papež se je leta 1377 po skoraj sedmih desetletjih v Avignonu končno spet vrnil v Rim. Pričakovati je bilo utrditev papeštva v večnem mestu. Toda smrt Gregorja XI. 26. marca 1378 je uničila vsa ta upanja. Prvič je konklave ponovno potekal v Rimu. Prebivalstvo Rima se je balo, da bo ponovno izvoljen francoski papež, ki bo svojo rezidenco premestil nazaj v Avignon, ker je bilo med šestnajstimi kardinali enajst francoskih in le štirje italijanski. Rimljani so oblegali konklave in vdrlj vanj; pod pritiskom ljudstva so kardinali za papeža izvolili Italijana in nekardinala, nadškofa Bartolomea Prignano. Prignano si je nadel ime Urban VI. Svobodna izbira na volitvah je bila sicer sporna, vendar so kardinali ostali pri svojih glasovih tudi, ko so se pritiski umirili. Urbana VI. so počastili kot papeža in volilne rezultate poslali knezom. Toda poleti 1378 so se kardinali obrnili proti Urbanu VI. Označili so ga za neusmiljenega tirana, ki ni sposoben opravljati dolžnosti papeža. Opozorili so na nesvobodo konklava, trdili, da so popolnoma napačno ocenili njegovo sposobnost vodenja Cerkve in da so se zmotili glede njegovega značaja. Kardinali so zapustili Rim in 20. septembra za papeža izvolili kardinala Roberta Ženevskega, ki je privzel ime Klement VII. in svojo rezidenco preselil v Avignon, medtem ko je Urban VI. ostal v Rimu.

Tako sta se razvili dve liniji papežev: v Rimu so Urbanu VI. sledili Bonifacij IX., Inocenc VII. in Gregor XII.; po smrti Klementa VII. pa so v Avignonu izvolili Benedikta XIII. Krščanski svet se je razdelil na dva dela. Konec razkola pa ni bil mogoč, ker so obstajali dobri argumenti za legitimnost obeh papežev. Pristojni kolegij kardinalov je po cerkvenem pravu dvakrat zaporedoma izvolil papeža – po tem se ta razkol razlikuje od številnih drugih v srednjem veku. V tistem obdobju je cesar imenoval protipapeža ali pa je bil kardinalski kolegij pri volitvah razdeljen in je hkrati izvolil dva papeža.

Razkol so poskušali odpraviti na pet načinov. Najprej so želeli ukrepati *via facti* (samovoljno s silo): enega ali oba papeža so poskušali onesposobiti na politični ali vojaški način. Toda oba sta zbrala vojaške enote in poskušala osvojiti evropske države. Vendar je evropsko razmerje moči preprečilo tako rešitev. Nato so poskušali *via cessionis* (pot odpovedi): eden ali oba papeža bi morala odstopiti. V naslednjih desetletjih je vsak na novo izvoljeni papež v Avignonu in Rimu sicer obljubljal, da bo naredil ta korak, če bi se s tem končal cerkveni razkol. Vendar do tega ni nikoli prišlo, saj je vsak najprej zahteval odstop drugega papeža. Sledila je *via iustitiae* (pot pravičnosti): iskalo se je splošno sprejeto razsodišče, ki bi preverilo veljavnost obeh papeških volitev. Vprašanje je bilo le, koga bi tako v Rimu kot v Avignonu sprejeli kot nepristranskega sodnika. Ker je bilo učiteljstvo Cerkve takrat na univerzah, so izbrali pariško teološko fakulteto na Sorboni, ki pa jo je rimski papež zavrnil, ker naj bi bila pristranska. Četrty način je bil *via discussionis* (pot pogovora): oba papeža bi se morala srečati in se v pogovoru odločiti o zadevi. Papeža sta se med leti 1405 in 1407 dejansko odpravila na pot iz Rima in Avignona, da bi se srečala v severni Italiji. Toda razdalja je postajala vedno krajša in nekaj kilometrov pred dogovorjenim mestom sta se oba obrnila. Na koncu je tako ostala le še *via concilii* (pot koncila). Kardinalski kolegij v Rimu in Avignonu sta

prišla do zaključka, da se morata oba papeža podrediti razsodbi vesoljnega koncila. Toda to lahko deluje le, če je bilo dogmatično in cerkvenopravno pojasnjeno, da stoji koncil nad papežem.

Takšnega 'koncilskega' cerkvenega zbora pa v zgodovini Cerkve še ni bilo. Dotlej so pod vodstvom rimskih cesarjev ali papežev potekali samo monarhični koncili. Prvih osem ekumenskih koncilov starega veka je bilo torej monarhičnih, začenši s koncilom v Niceji leta 325, saj jih je sklical, vodil ter potrdil cesar. Sklepi koncila pa so postali veljavni šele s podpisom cesarja. Za te koncile ni bilo potrebno, da bi jih sklical papež, da bi na njih sodeloval ali da bi potrdil njihove sklepe. To je bilo prvo izhodišče za rešitev težave, saj je bila papeževa avtoriteta na teh zborih podrejena koncilu, ki je svojo oblast utemeljeval z avtoriteto cesarja. Vendar ob koncu 14. stoletja v krščanskem svetu ni bilo avtoritete, kakršno je imel rimski cesar. Ekumenski koncili srednjega veka, kot na primer štirje lateranski koncili, so bili sicer tudi monarhični, vendar so potekali pod papeškim vodstvom in bi težko predstavljali celotno Cerkev. V bistvu so bili to papeški koncili in očiten zgled za odpravo razkola.

'Gracijanov dekret' iz leta 1140, najpomembnejša zbirka klasičnega cerkvenega prava rimske Cerkve, je vseboval izhodišče za rešitev razkola – konciliaristično idejo – ki pa se je v 14. stoletju razvijal naprej. Njeni zagovorniki so dojemali Cerkev kot korporacijo; ne samo papež, ampak vse ravni Cerkve predstavljajo Kristusa. Papežu je v Cerkvi dodeljena samo *potestas actualis* (trenutna oblast), ki jo prevzame kot predstavnik in govorec korporacije. Ta oblast pa preneha takoj, ko se korporacija sreča na koncilu. Takrat mora papež stopiti v ozadje, saj ima v Cerkvi koncil *potestas habitualis* (dejansko in redno oblast). Vodenja koncila zato ne prevzame predsednik, ki bi ga imenoval papež, ampak človeka izvolijo na koncilu. Če papež ne želi sklicati cerkvenega zbora, ali če obstajajo konkurenčni papeži, pa naj bi bili za

»Dal ti bom ključne nebeškega kraljestva; in kar koli boš zavezal na zemlji, bo zavezano v nebesih; in kar koli boš razvezal na zemlji, bo razvezano v nebesih.« (Mt 16,19)

Foto: Janez Oblonšek



sklic najprej pooblašteni kardinali, nato cesar in v skrajnem primeru vsak škof.

Prvi poskus konciliarističnega cerkvenega zbora je bil leta 1409 v Pisi. Kardinali iz Rima in Avignona so ga sklicali skupaj. Ta cerkveni zbor je odstavil avignonskega papeža Benedikta XIII. in rimskega Gregorja XII. v smislu konciliaristične ideje, da je koncil nad papežem. Kardinali pa so nato za novega papeža izvolili Aleksandra V. in po njegovi smrti Janeza XXIII. (starejšega).

Toda koncil v Pisi je bil neuspešen: tukaj izvoljeni papež v Cerkvi ni bil splošno sprejet. Namesto dveh papežev so bili zdaj trije, iz 'preklete dvojnosti' pa je nastala 'osovražena trojnost'.⁶ Poskus združitve je bil neuspešen zlasti zato, ker je koncilu manjkala soglasna politična podpora evropskih sil. Koncil je namreč po eni strani potreboval močno politično in vojaško roko za uveljavitev svojih sklepov, po drugi strani pa je moral najti način, da je v svoje sklepe ustrezno vključil posamezne evropske narode.

Oboje je na koncu uspelo koncilu v Konstanci, ki je potekal 1414–1418. Rimsko-nemški kralj in pozneje cesar Sigismund se je posvetil konciliaristični ideji in odpravi razkola. Bil je na primer sposoben ujeti Janeza XXIII., ko je ta pobegnil s koncila. Poleg tega je uveljavil poslovnik, v katerem se ne glasuje več po glavah, ampak po 'nacijah'. Sklep je veljal za sprejetega samo takrat, če je dosegel večino pri vseh nacijah – Italija, Francija, Anglija, Nemčija s Poljsko, Madžarska, Češka, Skandinavija in Španija – in navsezadnje znotraj kardinalskega kolegija. Papeške volitve so se s kardinalskega kolegija prenesle na koncil. Pri vseh nacijah in v kardinskem kolegiju pa je bila potrebna dvotretjinska večina. To naj bi preprečilo, da bi prezrli kateregakoli vladarja, red ali katerokoli skupino v Cerkvi.

Konstanški koncil se je spopadel s tremi nalogami: z obnovitvijo enotnosti Cerkve, obnovo Cerkve in s pojasnitvijo odprtih verskih vprašanj. Najprej so morali določiti prevlado koncila nad papežem, tako da so lahko odstavili tri konkurenčne papeže in izvolili splošno

sprejetega. To se je zgodilo z znanim dekretom 'Haec sancta' 6. aprila 1415: "Ker je v Svetem Duhu zbran, ker sestavlja vesoljni koncil in zastopa vojskujočo se Katoliško cerkev, ima zbor oblast neposredno od Kristusa. Njemu se je torej vsakdo, pa naj bo kakršnegakoli stanu ali kakršnegakoli dostojanstva, tudi papeškega, dolžan pokoravati v vsem, kar zadeva vero, odstranitev navedenega razkola in prenovo te Cerkve pri glavi in udih."⁷ Kdor bi nasprotoval sklepom koncila, bi ga obsodili na izobčenje iz Cerkve. Pri papeževih spornih odločitvah bi torej vedno lahko sklicali koncil kot pritožbeno sodišče.

Redna in dejanska oblast v Cerkvi je bila torej dana koncilu. V dekretu 'Frequens' z 9. oktobra 1417 so opredelili, da je koncil večni nadzorni organ papeža in njegovih zastopnikov. Tako naj bi preprečili nov razkol in papeški despotizem: "Pogostno sestajanje vesoljnih cerkvenih zborov je eden najboljših načinov za obdelavo Gospodove njive. Koncil ruva grmovje, trnje in plevel krivoverstva, napak in razkolov, popravlja odklone, obnavlja, kar je poškodovanega, in prinaša bogat in rodovitni pridelek za Gospodov vinograd. Zanimarjanje koncilov pa po drugi strani širi in spodbuja omenjena zla. /.../ Zato določamo, uveljavljamo in urejamo z večno veljavnim odlokom, da bodo vesoljni cerkveni zbori potekali odslej na naslednji način: prvi bo sledil čez pet let po koncu tega koncila, drugi pa čez sedem let takoj po koncu drugega in nato bodo potekali vedno vsakih deset let. Potekati morajo v takšnih krajih, ki jih je dolžan določiti in imenovati papež en mesec pred koncem predhodnega cerkvenega zbora s privolitvijo in soglasjem koncila – če papež tega ne stori, mora to opraviti koncil – tako da koncil vedno zaseda ali pa se ga pričakuje v določenem obdobju. To obdobje lahko papež s soglasjem svojih bratov kardinalov svete rimske Cerkve zaradi naključnih vzrokov skrajša, v nobenem primeru pa naj to obdobje ne bo daljše."⁸

S koncilom v Konstanci se je končal štiri desetletja trajajoč cerkveni razkol. Konkurenčne tri papeže so odstavili in leta 1417

izvolili Martina V., ki je bil splošno sprejet in iz katerega izvira današnja vrsta papežev. Celovita obnova Cerkve pa je bila obsojena na propad, saj so se papeži poskušali izogniti nekaterim dekretom koncila. Martin V. je v skladu z dekretom 'Frequens' leta 1434 sicer sklical koncil v Pavii, vendar ga je s slabimi argumenti relativno hitro spet razpustil. Poleg tega je bil ta cerkveni zbor slabo obiskan, predvsem, ker je manjkala prava motivacija konciliaristične ideje – odprava cerkvenega razkola. Na koncilu v Baslu, ki je trajal od 1431 do 1449, je zadnjič prišlo do soočenja med papežem in cerkvenim zborom. Soočenje je doseglo vrhunec z večinsko potrjeno dogmo 'Haec sancta' in prevlado koncila nad papežem. Kasneje se je papeštvo utrdilo, koncil v Baslu pa se je vedno bolj zaostroval, dokler ni bil razpuščen. Papeži so torej uspešno preprečevali njihovo sklicevanje, saj "so se začeli zborov bati", za pritožbo na zbor pa so predvideli celo cerkvene kazni, kot je ugotovil Klaus Schatz.⁹

To je eden od ključnih razlogov, zakaj se je Katoliška cerkev prepozno odzvala na izzive reformacije. Papeži so zavračali zahteve nemških protestantov in državnih stanov, naj skličejo vesoljni koncil v nemških deželah, da bi rešili cerkvena vprašanja. Več kot četrto stoletja za tem, ko je Luter nabil teze na vrata, so sicer l. 1545 sklicali tridentinski koncil, vendar je bilo to prepozno. Cerkevni razkol je namreč že preveč napredoval, da bi ga lahko zaustavili s temeljito obnovo Katoliške cerkve. Slednja se je takrat morala samo še ločiti od protestantov in zapisati svoja katoliška stališča. Zanimivo pa je, da so z dnevnega reda odstranili vprašanje odnosa med papežem in koncilom oziroma med primatom in episkopatom, saj bi to povzročilo razpad cerkvenega zbora.

Kardinal Robert Bellarmin je poskušal v času 'protireformacije' enostransko urediti odnos med papežem in koncilom, pri tem pa ni upošteval konciliaristične ideje, pa tudi dogodkov v Konstanci ne. Bellarmin je trdil, da je ekumenski koncil veljaven samo, če ga skliče, vodi in potrdi papež. Vendar pa to ne velja ne

za konstanški ne za koncile v antiki, na katerih so med drugim oblikovali tudi veroizpoved.

Od leta 1563, ko se je končal tridentinski, do leta 1870, ko je bil sklican prvi vatikanski koncil, ni smel potekati noben drug cerkveni zbor. In prvi vatikanski koncil je bil jasno monarhični koncil: papež je izdal vabilo, postavil pripravljalne komisije, predpisal poslovnik in določil predsednike, spremenil pa je tudi dnevni red in skrajšal razpravo o posameznih dekretih ter razglasil sklepe cerkvenega zbora.

PRVI VATIKANSKI KONCIL: NEZMOTLJIVOST IN PRIMAT PAPEŽA

Določbe prvega vatikanskega koncila, ki so zapisane v današnje cerkveno pravo, in sklepe konstanškega koncila, ki so po desetletjih razkola ponovno vzpostavili enotnost Cerkve, je težko uskladiti, na kar jasno kaže tudi zgodovinopisje cerkvenih zborov.

Tübinški cerkveni zgodovinar Karl August Fink je večkrat opozarjal na protislovje med obema zasnovama Cerkve: Ali je lahko isti stavek leta 1415 resničen, leta 1870 pa napačen? Ali se lahko nauk Cerkve spremeni? Točno to se je zgodilo, če upoštevamo Finka: Konstanški koncil prepoveduje, da bi se čez sklepe cerkvenega zbora pritožili papežu, prvi vatikanski koncil pa obratno prepoveduje, da bi se čez papeževe sklepe pritožili cerkvenemu zboru. Konstanški koncil je podelil vso oblast v Cerkvi cerkvenemu zboru, prvi vatikanski koncil pa ga je po drugi strani onesposobil in dal moč primata in nezmotljivosti samo papežu. Konstanški predstavlja kolegialno, prvi vatikanski koncil pa monarhično ekleziologijo.

Tega protislovja niso mogli spregledati niti cerkveni zgodovinarji, ki so bili blizu papežu. Izvor konciliaristične ideje so zato poskušali podtakniti Marsiliju iz Padove in Viljemu iz Ockhama, ki sta zaradi naklonjenosti cesarju Ludviku IV. Bavarskemu, ki ga je izobčil papež, oba veljala za krivoverca. Po drugi strani pa je ameriškemu strokovnjaku za srednji vek Bryanu Tierneyju uspelo dokazati, da

nauk o prevladi koncila nad papežem "nikakor ne izhaja iz krivoverskih misli, temveč iz visokosrednjeveške vede o cerkvenem pravu, torej iz interne cerkvene tradicije".¹⁰

Nastal je tudi hud spor o vprašanju, ali gre pri konstanškem odloku 'Haec sancta' za dogmatično razlago ali samo za kanonske sklepe. Po eni strani sta bila 'Haec sancta' iz 1415 in 'Pastor aeternus' iz 1870 na isti ravni, saj sta oba obravnavala dogme, ki so po svoji naravi nespremenljive. Protislovja med njima potem ne bi mogli odpraviti. To stališče je zagovarjal predvsem Paul de Vooght. Po drugi strani pa Walter Brandmüller 'Haec sancte' ni dojemal kot "sklep učiteljstva", ampak kot nujni zakonodajni ukrep, ki v takratnem konkretnem stanju ni dosegel zadostne veljavnosti. Odlok naj bi bil torej veljaven samo do odprave razkola in za "ponovno pridobitev življenjsko pomembne enotnosti Cerkve".¹¹ Na podoben način je Brandmüller postavil pod vprašaj tudi obveznost dekreta 'Frequens'. Nekdanji augsburški cerkveni zgodovinar in današnji kurijski kardinal si ga je razlagal kot "moralni poziv", ki ga nikakor ne smemo razumeti kot "obvezujoč ukaz", da mora papež redno sklicevati cerkvene zборе.¹²

Karl August Fink je nasprotoval ublaženim razlagam, ker je v tem videl – vsaj med vrsticami – temeljni dvom v konstanški koncil in konciliaristično idejo. Kardinal Bellarmin je iz svojega seznama splošno zavezujočih ekumenskih koncilov odstranil konstanškega. "Že v zgodovini so se strokovnjaki očitno morali obrniti proti temu enostranskemu stališču in poskusu odločanja o zgodovinskih dejstvih s cerkveno oblastjo." Vse je dejansko odvisno od mnenja o 'Haec sancta'. "Namesto ocenjevanja tega odloka v luči konstituciji prvega vatikanskega koncila bi bilo dejansko bolje ravnati obratno, saj bi bili tako pravični do zgodovinskega razvoja."¹³ Cerkevni zbor – ne kardinalski kolegij – je izvolil veljavnega papeža Martina V. in s tem po štirih desetletjih odpravil veliki zahodni razkol. To se je dalo doseči samo s premočjo koncila, ki je nad papežem. Če je konstanški koncil lahko

veljaven za izvolitev papeža, potem njegovi odloki ne veljajo samo za omejeno časovno obdobje, ne glede na to, ali jih dojemamo kot dogmatične razlage ali ne. Torej, ali so Martin V. in s tem tudi vsi njegovi nasledniki zakoniti papeži, ki izhajajo iz konstanškega koncila? Če je tako, velja tudi 'Haec sancta', je pa vprašljiv 'Pastor aeternus'. Ali pa konstanški koncil ne velja za ekumenskega, toda potem je tudi izvolitev Martina V. za papeža neveljavna, prav tako pa ni zakonit niti papež Pij IX., ki je sklical prvi vatikanski koncil, zato ta ni ekumenski. Finku je jasno: kolegialni model cerkvenega vodenja, po katerem je koncil nad papežem, je z zgodovinskega vidika veljaven model.

Spor o interpretaciji 'Haec sancta' in razmerju tega odloka do sklepov prvega vatikanskega koncila pa še do danes ni dobil zadovoljive rešitve niti v znanstvenih razpravah niti v ekleziologiji. Nove zgodovinopisne študije so na tipično postmoderen način 'Haec sancta' ocenjevale in ga opredeljevale kot "kompromisni dekret, ki predpostavlja večpomenskost" oziroma kot "namerno odprto večpomenskost", kot je zapisal frankfurtski zgodovinar Heribert Müller v svoji veliki raziskavi o konciliarizmu.¹⁴

Stališče Benedikta XVI. oziroma Josepha Ratzingerja, ki je bil svetovalec kardinala Josepha Fringsa na drugem vatikanskem koncilu in je za razliko od Brandmüllerja zavrnil samo enkratno veljavnost 'Haec sancta' in 'Frequens', pa je ravno nasprotno. Ratzinger ni opazil nobenih dogmatičnih izjav v obeh odlokih, ampak ju je opisal kot "nujni ukrep za zelo izjemen primer". Toda dodal je: "To seveda ne pomeni, da obravnavamo celotno stvar le kot pretekli dogodek, brez kakršnega koli trajnega pomena." 'Haec sancta' in 'Frequens' ter možnost koncila so bili na voljo Cerkvi "kot nujni zakoni za tako priložnost". Glede konstanškega koncila pa pravi, da ta nudi "na nek način dopolnilno razlago za trditve Prvega vatikanskega koncila".¹⁵

Ratzinger je torej poskusil konstitucijo 'Pastor aeternus' iz leta 1870 navezati na zgodovino ekumenskih koncilov, tako da je v

besedilih Prvega vatikanskega koncila prepoznal popravka zgodovinskih dogem, ki tradicijo konciliarizma združujejo s papeštvom. V 'Pastor aeternus' je dejansko najti posamezne izraze, ki jih je moč razumeti kot sklicevanje na dokumente ekumenskih koncilov in svetih kanonov. Ratzinger je zato prišel do zaključka: "Novo besedilo je treba brati z navezovanjem na prejšnjega, pa tudi obratno, to besedilo bo moč spoznati in razvijati z novim."¹⁶

ZATIRANJE MOŽNOSTI KONCILA

Kljub vsem teološkim poskusom in popravi zgodovinskih dogem še vedno ni prišlo do tega, da bi lahko trajno vključili možnost koncila v takrat veljavni nauk o obsegu primata papeža v Cerkvi. Kot ugotavlja frankfurtski jezuit Klaus Schatz, kljub drugačnim trditvam to ni uspelo niti dogmatični konstituciji 'Lumen gentium' Drugega vatikanskega koncila. V praksi se je zaradi papeža uveljavilo monarhično vodenje Cerkve. Rim ni dopuščal nikakršne "oslabitve lastne avtoritete", zato je zatiral "kolegialnost" kot "moteč element kritike in dejavnik tveganja". "Kolegialna odločitev je torej zaželeno takrat, ko ni pričakovati nobenih neprijetnih presenečenj. Ni pa zaželeno takrat, ko obstaja nevarnost, da bi lahko prišlo do nepredvidenih dogodkov."¹⁷

Katoliška cerkev je z zadušitvijo moči koncila ravnala nepremišljeno, kajti reforme bi bilo potrebno uveljaviti na podlagi širokega soglasja. Vesoljni cerkveni zbor, ki predstavlja svetovno Cerkev, bi lahko bil organ, pristojen za takšne reforme, pa tudi organ za primer, ko je potrebno prepoznati in na silo odstaviti motečega, dementnega ali neprimerne papeža. Trenutno sploh ni nobenega organa, ki bi lahko sprejel prostovoljni papežev odstop. To je bilo očitno tudi 28. februarja 2013, ko je odstopil papež Benedikt XVI. – mimogrede, prvi *pontifex maximus*, ki je odstopil, je bil Gregor XII. Odstop je podal na konstanškem koncilu pred skoraj šeststo leti. Benedikt XVI. je kot pristojni organ izbral konzistorij kardinalov, saj je želel naložiti dolžnost volivcem novega

papeža. Nekateri so podvomili v zakonitost tega koraka, kar pa je upokojeni papež odločno zavrnil. Ali ne bi bil cerkveni zbor, ki je v Cerkvi vedno možen, ustrezen pristojni organ? Nihče drug kot Joseph Ratzinger je namreč že pred pol stoletja na koncu Drugega vatikanskega koncila zahteval, naj bosta cerkveni zbor in papež vedno odvisna drug od drugega. Zato je treba 'Pastor aeternus' brati ob upoštevanju 'Haec sancta'.

Katoliška cerkev je v skladu sama s seboj šele takrat, ko se monarhičnost in kolegialnost med seboj uskladita. Če papež Frančišek, kot je večkrat namigoval, stremi k izravnavi in želi biti razumljen kot prijatelj škofov, mu tradicija Cerkve ponuja preizkušene modele.

Prevedel: Matej Kugl

1. ZCP, kan. 333, § 3.
2. ZCP, kan. 749, § 1.
3. Katoliško-teološki seminar v Tübingenu. Kuhnov izvirnik. Bihlmeyer b. l. Navedeno po: Wolf. *Krivoverec*. 348.
4. Prvi vatikanski koncil. *Dogmatična konstitucija 'Pastor aeternus' o Kristusovi cerkvi*. VC, 242–243.
5. VC, 246.
6. Klaus Schatz. *Vesoljni cerkveni zbori: Žarišča cerkvene zgodovine*. Paderborn 1997. 133.
7. Konstanški koncil. *Odlok 'Sacrosancta'*. 5. seja. 6. april 1415. VC, 237. Konstanški koncil. *Dekret 'Frequens'*. 39. seja 9. oktober 1417. Dekreti ekumenskih koncilov, 2. zv. 438.
8. Konstanški koncil. *Dekret 'Frequens'*. 39. seja 9. oktober 1417. Dekreti ekumenskih koncilov, 2. zv. 438.
9. Klaus Schatz. *Vesoljni cerkveni zbori*. 165.
10. Heribert Müller. *Cerkvena kriza poznega srednjega veka: Razkol, konciliarizem in koncili*. Enciklopedija nemške zgodovine 90. München 2012. 69.
11. Walter Brandmüller. "Ali ima konstanški dekret 'Haecsancta' dogmatične obveznosti?" V: Remigius Bäumer, ur. *Razvoj konciliarizma: Nastanek in posledice koncilске ideje*. Darmstadt 1976. 265.
12. Walter Brandmüller. "Ali je koncil demokratični nadzorni organ nad papežem?" V: *Papež in koncil v obdobju velikega razkola (1378–1431)*. Paderborn 1990. 260.
13. Karl August Fink. *Koncil v Konstanci 1414–1418*. Paderborn 1991–1997. 565.
14. Müller, *Cerkvena kriza*. 80.
15. Joseph Ratzinger. *Novo Božje ljudstvo: Načrti za ekleziologijo*. Düsseldorf 1969. 138.
16. Ratzinger. *Novo Božje ljudstvo*. 140.
17. Klaus Schatz. *Papeški primat: Njegova zgodovina od začetkov do danes*. Würzburg 1990. 204.